

dr hab. Ewa Bochno, prof. UZ
Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Krzysztofa Kasperka na temat:

Propedeutyka samorządności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej

w szkole społecznej

napisanej pod kierunkiem dr hab. Tomasza Huka, prof. UŚ

oraz promotory pomocniczej dr Anny Brosch

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska autorstwa mgr Krzysztofa Kasperka, napisana pod naukowym kierunkiem dr hab. Tomasza Huka, prof. UŚ oraz promotory pomocniczej dr Anny Brosch jest obszernym (409 ss.) i wnikliwym studium teoretyczno-praktycznym na temat samorządności uczniowskiej, warunków jej zaistnienia, budowania i rozwijania zasobów samorządności uczennic i uczniów w edukacji wczesnoszkolnej. Problematyka samorządności najmłodszych uczniów została tu potraktowana jako ważny element przygotowania do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, co wpisuje się w nurt współczesnych badań nad wczesną edukacją obywatelską.

Autor podjął temat rzadko eksplorowany w polskich badaniach pedagogicznych, choć wyraźnie obecny w dyskursie międzynarodowym dotyczącym demokracji szkolnej, partycypacji i praw dziecka. Przedstawiona rozprawa ma charakter interdyscyplinarny, łączy perspektywy pedagogiki, psychologii rozwojowej, socjologii edukacji oraz polityki oświatowej.

Podjęty przez Doktoranta problem badawczy należy więc do bardzo aktualnych, niezmiennie istotnych a jednocześnie trudnych do diagnozowania, między innymi ze względu na konieczność dotarcia, wnikania w zjawiska z jednej strony wewnętrznych uwarunkowań kultury edukacji, czyli mechanizmów relacyjnej natury edukacji (np. badania dotyczące propedeutyki samorządności uczniowskiej oraz badania w działaniu z udziałem dzieci), a z drugiej zewnętrznych uwarunkowań kultury edukacji, jej istnienia czy funkcjonowania – czyli mechanizmów funkcjonowania szkoły w środowisku (np. kierunki polityki oświatowej). Bardzo dobrze się więc stało, że pan mgr Krzysztof Kasperek podjął

tę tematykę w swej rozprawie doktorskiej oraz że zaproponował autorski model propedeutyki samorządności, osadzony zarówno w teorii, jak i w praktyce empirycznej. Tym samym udało mu się wypełnić istniejące luki teoretyczne i badawcze w odniesieniu do praktyki edukacji wczesnoszkolnej. Stanowi to niewątpliwie twórczy dorobek Doktoranta.

Do naukowego novum zaliczam także jakościowy wymiar całego opracowania, zwłaszcza jakościowe analizy i interpretacje wyników badań, które umożliwiły oddanie stanu aktualnego samorządności w doświadczeniach i świadomości podmiotów edukacji, w żywym procesie nauki i życia szkolnego. Autor stanął w podwójnej roli nauczyciela – badacza, co wzmacniało wiarygodność metodologiczną pracy.

Pozwolę sobie, już na początku niniejszej recenzji wyrazić ocenę, która stanowi wynik szczegółowej analizy rozprawy. Oceniam ją pod każdym względem wysoko, jako pracę, która wnika głęboko w opisywany aspekt rzeczywistości edukacyjnej, zawiera realną jego ocenę na podstawie wybranych teorii z wnikliwie opracowanym i zrealizowanym podejściem badawczym.

Dalszą część recenzji potraktuję więc w formie uzasadnienia wyrażonej oceny.

Rozprawa, którą przygotował mgr Krzysztof Kasperek, ma dobrze przemyślaną, logiczną i odpowiednio rozwiniętą strukturę, w której wyraźnie można odróżnić wydzielone części – teoretyczną, metodologiczną i interpretacyjną. Praca zbudowana jest w sposób przemyślany i konsekwentny. Kolejne rozdziały teoretyczne prowadzą czytelnika od analizy pojęć i klasycznych ujęć samorządności, przez charakterystykę rozwojową dzieci w wieku 6–9 lat i kontekst instytucjonalny szkoły, aż po rolę nauczyciela w kształtowaniu praktyk demokratycznych. Część metodologiczna jest kompletna i uwzględnia specyfikę badań w działaniu, zaś część empiryczna przedstawia bogaty, wieloźródłowy materiał poddany systematycznej analizie jakościowej. Struktura pracy jest klarowna, logiczna i adekwatna do postawionych celów badawczych.

Autor dokonał wyboru odpowiednich teorii, które stanowią podstawę interpretacji problemu rozprawy we wszystkich jej częściach. Czyni to konsekwentnie, logicznie i merytorycznie.

Część pierwsza rozprawy – teoretyczna – to pierwszy rozdział zatytułowany *Teoretyczne podstawy samorządności uczniowskiej w edukacji wczesnoszkolnej* (ss. 9 – 126) składa się z sześciu obszernych podrozdziałów. Autor definiuje podstawowe kategorie

teoretyczne związane z samorządnością, jej warunkami zaistnienia w środowisku szkolnym – w wymiarach wewnętrznych mechanizmów funkcjonowania w instytucji, w relacji z nauczycielkami i nauczycielami oraz wymiarach zewnętrznych mechanizmów funkcjonowania szkoły w wymogach i przepisach MEN, czy politykach oświatowych oraz charakteryzuje kierunki rozwoju dziecka wczesnoszkolnego.

Autor wykazał się bardzo dobrą orientacją i wykorzystaniem literatury przedmiotu – zarówno klasycznej, jak i najnowszej. Co więcej Doktorantowi udało się uchronić od nadmiernego streszczania poglądów badaczek i badaczy na rzecz interpretacji ich poglądów. Dobrze czyta się te analizy.

Choć część teoretyczna jest obszerna, zachowuje wysoką jakość naukową. W niektórych fragmentach można doszukać się powtórzeń, ale wynikają one z naturalnej złożoności podjętego tematu, a nie zaniedbania Autora. Mamy w tym rozdziale przejrzystą strukturę: analiza pojęć → model propedeutyki → rozwój dziecka → rola edukacji i nauczyciela → kierunki polityki oświatowej.

Za najważniejsze osiągnięcie tej części pracy nad dysertacją doktorską uważam opracowanie autorskiego modelu propedeutyki samorządności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. To ciekawe i oryginalne przedstawienie pozwala uchwycić złożoność „procesu stopniowego wprowadzania dzieci w wieku 6 – 9 lat w realne sytuacje współdecydowania, współodpowiedzialności i partycypacji w życiu klasy i szkoły. (...) to nie tylko przygotowanie dzieci do roli świadomych i zaangażowanych obywateli w przyszłości, lecz także zapewnienie im warunków do harmonijnego rozwoju tu i teraz – w kontekście szkolnym i rówieśniczym” (praca, s. 24)

Proponuję (o ile Autor w przyszłości zdecyduje się na publikację rozprawy, a do tego zachęcam) przemyśleć strukturę pierwszej części. To ponad sto stron. Może lepiej byłoby podzielić treści na rozdziały a nie rozdział z podrozdziałami? Proponuję również, aby K. Kasperek sięgnął do wyników badań zespołu grantowego prof. Marii Dudzikowej opisanych w trzech tomach serii wydawniczej pt. *Maturzyści 2025 – Studenci UAM w Poznaniu*, wydanych w Oficynie wydawniczej Impuls w Krakowie.

Rozdział drugi dysertacji pt. *Metodologia badań własnych*, to jednocześnie jej druga część (ss. 127 – 175). Jest to koncepcja badań własnych. Jest ona opracowania precyzyjne i wnikliwie. Ta część zasługuje na wysoką ocenę – jest rzetelna, transparentna i zgodna z zasadami badań jakościowych.

Autor stawia problem główny badawczy: Jak dzieci w wieku wczesnoszkolnym doświadczają i rozumieją proces kształtowania się samorządności w środowisku szkolnym? wraz z siedemnastoma problemami szczegółowymi (s. 134 – 135). To bardzo rozbudowany pomysł.

Mgr Krzysztof Kasperek lokuje swój projekt w podejściu podmiotowo – partycypacyjnym, korzysta ze strategii action research – badań w działaniu. Szczegółowo przedstawia narzędzia badawcze: obserwacje, wywiady, testy socjometryczne, dziennik badacza, spacer fotograficzny oraz procedury analizy i kodowania materiału empirycznego. Omawia również aspekty etyczne badań z udziałem dzieci

Procedura badawcza została pozytywnie zaopiniowana przez Komisję Etyki Uniwersytetu Śląskiego, osoby uczestniczące w badaniach oraz ich opiekunowie prawni zostali poinformowani o celu badań, procedurze ich prowadzenia oraz sposobach przechowywania danych. Na każdym etapie badań mgr Krzysztof Kasperek informował uczestniczki i uczestników o procedurach oraz zbierał wszystkie potrzebne pisemne zgody.

W tej części rozprawy Doktorant daje wyraz swojej dojrzałości metodologicznej opisując poszczególne warstwy własnego projektu badawczego. Autor prowadził bardzo trudne, żmudne i czasochłonne badania z udziałem dzieci – uczennic i uczniów w wieku wczesnoszkolnym. Treść tego rozdziału wskazuje, że Autor zna zasady projektowania badań w naukach społecznych oraz, iż istotne dane na ten temat przedstawia bardzo starannie, w sposób sprawny i kompletny. Pan mgr Krzysztof Kasperek poprawnie stosuje gruntowną wiedzę metodologiczną do potrzeb badań własnych, w tym do rzetelnego przygotowania różnorodnych narzędzi badawczych. Ta część zasługuje na wysoką ocenę – jest rzetelna, transparentna i zgodna z zasadami badań jakościowych. Autor słusznie zwraca uwagę na podwójną rolę nauczyciela – badacza, co wzmacnia wiarygodność metodologiczną pracy.

Kolejna część pracy, to opis i interpretacja wyników badań własnych. Rozdział trzeci jest zatytułowany *Analiza i interpretacja materiału badawczego* (ss. 176 – 357). W publikacji podoktorskiej proponuję nadać mu inny tytuł, a obecny uczynić podtytułem. Autor zebrał bardzo obszerny materiał badawczy, który poddał analizie na tle refleksji teoretycznej na podstawie literatury przedmiotu, szczególnie z perspektywy autorskiego modelu propedeutyki samorządności uczniowskiej w środowisku szkolnym.

To najobszerniejszy rozdział, obejmujący analizę czterech kluczowych obszarów: 1) doświadczeń dzieci, 2) roli nauczyciela, 3) wpływu grupy rówieśniczej, 3) roli szkoły; w rozwijaniu i doświadczaniu przez uczennice i uczniów samorządności. Autor prezentuje dynamikę zmian między cyklami badań, typologie uczniów (np. zaangażowani, umiarkowani, wycofani), analizy kodów oraz mapy kategorii. Wskazuje wyraźny wzrost kompetencji samorządowych uczniów na przestrzeni dwóch lat projektu oraz omawia sposoby wykorzystania wyników w praktyce edukacyjnej

Kanwę porządkowania treści w tych podrozdziałach stanowi konsekwentnie uwzględniona perspektywa modelu autorskiego propedeutyki samorządności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Segmenty analizy wyników badań są ujęte prawidłowo i klarownie, a ukazane wyniki są zilustrowane jakościowymi analizami treści, zdjęciami, diagramami, zestawieniami – jest to dodatkowa wartość tych części pracy. Każdy z podrozdziałów tej części zawiera wyniki, które są poddane interpretacji w odniesieniu do literatury przedmiotu. Znajdziemy tu także wiele materiału szczegółowego, który może być wykorzystany, np. w jakościowej koncepcji kształcenia nauczycielek i nauczycieli, edukatorek i edukatorów, osób zajmujących się prawami dziecka, ucznia w szkole.

Tę część pracy kończy podrozdział *Zastosowanie uzyskanych wyników* (ss. 353 – 357), natomiast całą pracę rozdział *Wnioski i zakończenie* (ss. 358 – 369). Autor przedstawia kluczowe aspekty warunkujące rozwój samorządności u najmłodszych uczniów oraz podkreśla w tym rolę kultury szkoły, rówieśników i nauczyciela jako moderatora procesów grupowych.

Na wyakcentowanie zasługuje dojrzały sposób pisania tekstu naukowego i wnioskowania w tej części pracy. Pan Krzysztof Kasperek unika w nim nadmiernych streszczeń i cytowań tez różnych autorów, a właściwie, logicznie i ciekawie konstruuje własny tekst, problematyzując go w odniesieniu do przyjętego modelu i celów badań własnych. Doktorant dobrze prowadzi analizy literatury pod kątem „swego” problemu badawczego powołując się na określone teorie i tezy, dokonując wyborów i co ważne – trafnych, wnikliwych ich uzasadnień. Widać, że badacz zna i przebywała w codziennych sytuacjach szkolnych. To bardzo dobry zabieg, który możliwy był dzięki temu, że Autor połączył własną praktykę doświadczeń zawodowych z praktyką badawczą. Są to również części w których mgr Krzysztof Kasperek udowodnił, że potrafi na własne badania oraz na własną praktykę zawodową spojrzeć w sposób uogólniony i refleksyjny. To duża wartość.

W konkluzji chcę raz jeszcze podkreślić walory pracy, tj. uporządkowana struktura, wyraźne i jasne przyjęcie teoretycznej, interdyscyplinarnej podstawy, dobór i staranność przedstawionych ujęć definicyjnych oraz opracowanie autorskiego modelu propedeutyki samorządności uczniowskiej w edukacji wczesnoszkolnej, dobre wykorzystanie materiałów źródłowych i literatury przedmiotu, komunikatywny język – nie upraszczający wyводу oraz bardzo ciekawe i pogłębione analizy dotyczące warunków i doświadczania samorządności przez uczennice i uczniów klas początkowych.

Wyrażam przekonanie, że napisana pod kierunkiem pana doktora habilitowanego Tomasza Huka, profesora Uniwersytetu Śląskiego oraz pani doktory Anny Brosch praca Pana magistra Krzysztofa Kasperka pt. *Propedeutyka samorządności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej w szkole społecznej*, jest pozycją nowatorską i wartościową poznawczo. Jest to opracowanie dojrzałe, rzetelne i wartościowe naukowo, prezentujące wysoki poziom merytoryczny, metodologiczny i analityczny. Autor wykazał się głębokim zrozumieniem problematyki, umiejętnością prowadzenia badań w działaniu oraz zdolnością krytycznej refleksji. Uzasadnienie teoretyczne, dobór metod, jakość analizy oraz propozycja autorskiego modelu w pełni spełniają standardy stawiane pracom akademickim na wysokim poziomie.

Stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim w obowiązujących przepisach (art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.)). Wnoszę więc o przyjęcie dysertacji oraz dopuszczenie mgr Krzysztofa Kasperka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dodatkowo jakość pracy uzasadnia wysunięcie dwóch wniosków o druk rozprawy, oczywiście po dokonaniu odpowiednich modyfikacji oraz o jej wyróżnienie zgodnie z Zarządzeniem nr 62 Rektora Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 28 kwietnia 2025 r. w sprawie określenia warunków wyróżniania rozpraw doktorskich.

Ewa Bocłowska